

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

_____ Ярослав ЛАЗУР

« ____ » _____ 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
Спеціальність	С2 Політологія
Освітня програма	Політико-юридичні студії
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія держави і права» для здобувачів вищої освіти галузі знань **С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини спеціальності С2 Політологія** освітньої програми **Політико-юридичні студії**.

Розробники:

Геревич М. О., доктор філософії, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»,

Турянця В. В., доцент, к.ю.н., доцентка кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права

протокол № 1 від «28» серпня 2025 року

Завідувач кафедри _____ Іван ПЕРЕШ

Схвалено науково-методичною комісією юридичного факультету

протокол № 2 від «08» вересня 2025 року

Голова науково-методичної комісії _____ Павло ЧЕРЕВКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом
	Денна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 11	Рік підготовки:
Загальна кількість годин – 330	1-й
Кількість модулів – 4	Семестр:
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5,3/5,7 самостійної роботи – 5,3/5,8	1-2-й
	Лекції:
	94
	Практичні (семінарські):
	70
Вид підсумкового контролю: денна форма навчання – екзамен	Лабораторні:
Форма підсумкового поточного контролю: модульна контрольна робота	Самостійна робота:
	166
Форма підсумкового контролю: усна	

2.МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» для студентів спеціальності «Політико-юридичні студії» є формування у студентів глибокого і системного розуміння основних концептуальних положень, теорій та принципів, що визначають організацію та функціонування держави і правової системи в умовах сучасного соціально-політичного контексту. Курс спрямований на розвиток аналітичних і критичних здібностей, необхідних для наукового оцінювання політико-правових процесів, а також формування навичок практичного застосування теоретичних знань у розв'язанні актуальних проблем у галузі державного управління, правозахисту та політичної діяльності. Студенти повинні набути здатності інтегрувати знання теорії права і держави з практичною діяльністю, визначати взаємозв'язок між правом, державою та суспільством, а також застосовувати ці знання для удосконалення правової практики в умовах демократичного розвитку.

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політико-юридичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій і методів як політичної науки, так і юриспруденції.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань).

ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК08. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

ЗК09. Здатність працювати у міжнародному контексті

Спеціальні фахові компетентності (СК):

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК02. Здатність застосовувати знання з основ юриспруденції, принципи права, аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну політичну систему.

СК03. Здатність застосовувати юридичне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних юридичних контекстах.

СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної та юридичної теорій, політичної та юридичної методологій, порівняльної політології та юриспруденції.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку через призму юридичного регулювання.

СК06. Здатність аналізувати юридичні аспекти публічної політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК07. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК08. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» вивчається на першому році навчання першого (бакалаврського) освітнього рівня і, відповідно, до структурно-логічної схеми освітньо-професійної програми «Політико-юридичні студії» опанування дисципліни не потребує попереднього вивчення освітніх компонентів у межах зазначеної освітньої програми.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньо-професійної програми «Політико-юридичні студії» вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (РН):

Програмні результати навчання	Шифр РН
Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.	РН 1
Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.	РН 3
Мати навички професійної комунікації, базові навички риторики.	РН 4
Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.	РН 06
Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери, знати її принципи, цінності та досягнення.	РН 07
Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасних наук як політології, так і юриспруденції	РН 08
Вміти застосовувати юридичне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері.	РН 09
Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних юридичних контекстах.	РН 10
Вміти аналізувати юридичні аспекти взаємодії політичних акторів та інститутів, влади та урядування, політичних систем та режимів, політичної поведінки.	РН 12
Вміти аналізувати юридичні передумови публічної політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.	РН 13
Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, які визначають права, обов'язки та діяльність суб'єктів політичної системи	РН 14
Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.	РН 16

Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.	PH 17
Проводити експертизи та виконувати консультативні функції для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних суб'єктів і громадських організацій національного і міжнародного рівня.	PH 20

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Теорія держави і права»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр PH
Вміти аналізувати етичні та правові норми, що регулюють професійну діяльність у сфері права та публічного управління, вміти застосовувати етичні принципи та правові засади в контексті своєї професійної діяльності, забезпечуючи відповідність діям державних органів та інститутів правовим стандартам. Здатність здійснювати оцінку правових і етичних аспектів професійної діяльності в межах правових систем і теорії держави.	PH 1
Здатність застосовувати критичне мислення для аналізу теоретичних і практичних проблем у правовій сфері та теорії держави. Вміти оцінювати різні юридичні підходи та аргументи, враховуючи їх переваги та недоліки для вирішення політико-правових проблем. Здатність виявляти недоліки в правових системах і пропонувати шляхи їх удосконалення, ґрунтуючись на критичному аналізі теоретичних та практичних матеріалів.	PH 3
Вміти ефективно комунікувати з різними суб'єктами правової та політичної діяльності, використовуючи базові риторичні прийоми для чіткого донесення юридичних та політичних аргументів. Вміти представляти свої правові дослідження або рекомендації у формі, що відповідає вимогам професійної комунікації в юридичній та політичній сфері. Здатність використовувати навички риторики для публічних виступів або участі у правових дискусіях, забезпечуючи переконливе та логічне обґрунтування своїх позицій.	PH 4
Здатність аналізувати міжнародні стандарти прав людини, вміти застосовувати міжнародні стандарти для оцінки національного законодавства і правозастосування. Розуміти свої права та обов'язки в демократичному суспільстві і можливість використовувати ці знання у професійній діяльності. Здатність виявляти порушення прав людини та надавати рекомендації щодо їх виправлення. Мати навички взаємодії з міжнародними організаціями для захисту прав людини.	PH 06
Вміти здійснювати комплексний аналіз основних етапів розвитку теорії держави і права в історичному контексті, визначаючи ключові закономірності та методологічні підходи, розуміти фундаментальні принципів та цінностей, які лежать в основі розвитку правових систем, та критично оцінити їх еволюцію в контексті історичних та соціальних змін.	PH 07
Вміти застосовувати категоріально-понятійний апарат, що охоплює основні терміни та концепти як політології, так і юриспруденції, для формулювання аналітичних висновків у дослідженнях політико-правових явищ.	PH 08

<p>Здійснювати критичний аналіз наукових понять і категорій, застосовуючи міждисциплінарний підхід для дослідження правових та політичних процесів, використовувати наукові методи дослідження для вивчення політико-правових явищ, враховуючи їх багатогранність і контекстуальність.</p>	
<p>Вміти застосовувати принципи юридичного мислення для формулювання теоретичних і практичних розв'язків у контексті правових і політичних проблем, що виникають в сучасних політичних системах. Вміти логічно структурувати правову аргументацію і використовувати її для вирішення комплексних політико-правових задач на основі сучасних юридичних доктрин. Здійснювати аналітичну оцінку політико-правових ситуацій та розробити практичні рекомендації щодо їх юридичного регулювання.</p>	PH 09
<p>Вміти здійснювати теоретичний аналіз політичних процесів, застосовуючи принципи теорії держави і права, і висвітлювати їх взаємодію з правовими нормами в різних правових контекстах. Вміти формулювати правові оцінки політичних явищ, оцінюючи їх вплив на розвиток державної влади та політичної системи, проводити системний аналіз політичних процесів, використовувати юридичні категорії для їх оцінки та пояснення.</p>	PH 10
<p>Здатність проводити глибокий аналіз юридичних аспектів взаємодії політичних акторів, інститутів влади та політичних систем, враховуючи специфіку функціонування політичних режимів. Вміти оцінювати правову регуляцію політичної поведінки в контексті зміни політичних інститутів і політичних систем. Здатний використовувати правову теорію для аналізу інституційних змін в політичному управлінні та урядуванні, виявляючи юридичні тенденції і закономірності.</p>	PH 12
<p>Здатність здійснювати комплексний аналіз правових передумов, що визначають формування та реалізацію публічної політики на різних рівнях державного управління. Вміти розпізнавати та оцінювати вплив міжнародних правових стандартів та національних норм на розвиток публічної політики, як на локальному, так і на глобальному рівнях. Здатність застосовувати правовий аналіз для оцінки ефективності публічної політики в контексті правових систем, зокрема в умовах європейської та глобальної інтеграції.</p>	PH 13
<p>Здатність аналізувати специфіку застосування матеріальних і процесуальних норм права, які регулюють права, обов'язки та діяльність суб'єктів політичної системи на різних рівнях. Вміти здійснювати правовий аналіз ефективності реалізації норм права, що визначають порядок взаємодії політичних суб'єктів та інститутів. Здатність формулювати висновки щодо взаємодії матеріального і процесуального права у регулюванні політичних процесів.</p>	PH 14
<p>Здатність формулювати та презентувати результати теоретичних та прикладних досліджень, які стосуються теорії держави і права, фахівцям, науковій та широкій аудиторії. Вміти адаптувати наукові висновки для різних аудиторій, включаючи засоби масової інформації, сприяючи поширенню знань з правової теорії та практики. Здатність використовувати наукові методи комунікації для ефективного презентації правових</p>	PH 16

досліджень, зокрема з проблематики державної організації, правових систем і державного управління.	
Здатність критично оцінити та застосувати сучасні правові доктрини, що визначають принципи і цінності функціонування національної правової системи. Вміти використовувати основні правові концепції та принципи для аналізу правового середовища та формулювання рекомендацій щодо розвитку національної правової системи. Здатний застосовувати правові доктрини у професійній діяльності для вирішення практичних правових задач та проблем.	PH 17
Здатність здійснювати правову експертизу нормативно-правових актів, що регулюють політико-правові відносини, з урахуванням теоретичних підходів до держави і права. Вміти проводити консультаційні функції для органів влади та політичних суб'єктів, формулюючи рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання в межах демократичного суспільства. Здатність надавати консультації з питань публічного управління, враховуючи міжнародні стандарти і правові доктрини у сфері права та політики.	PH 20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

Основними видами навчальних занять є: лекція, практичне заняття, самостійна робота, індивідуальна робота, консультація.

Види навчальних занять проводяться у таких формах: пояснення, розповідь, навчальна дискусія, самостійна робота.

Методи навчання: філософсько-правові методи; логічні методи; спеціально-юридичні методи, зокрема, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний; пошуковий метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод мозкового штурму; метод проблемного викладу; дослідницький метод; робота в малих групах тощо.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: заслуховування виступів у ході проведення практичних занять; виконання кожним із здобувачів освіти індивідуального творчого завдання (есе), яке захищається у вигляді доповіді відповідно до запропонованих тем у рамках навчальної дисципліни.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний екзамен.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
10	10	10	10	10		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T6	T7	T8	T9	T10	T11	50	100
8	10	10	6	10	6		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 3)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T12	T13	T14	T15	T16	T17	50	100
10	8	8	8	8	8		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 4)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T18	T19	T20	T21	T22	50	100
10	10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	50	6	50	6	50	5	50
Модульна контрольна робота	1	50	1	50	1	50	1	50
Разом	6	100	7	100	7	100	6	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Упродовж семестру, в якому вивчається дисципліна, здобувачі освіти повинні написати модульну контрольну роботу, що оцінюються у діапазоні від 0 до 50 балів.

Модульна контрольна робота здійснюється у формі надання письмових відповідей на 10 запитань, кожне з яких оцінюється у 5 бали. Підсумкова кількість балів за модульну контрольну роботу складається із сукупності правильних відповідей на 10 запитань і не може перевищувати 50 балів.

Неявка чи невиконання модульної контрольної роботи оцінюється в 0 балів незалежно від причини невиконання (неявки).

Здобувач вищої освіти, який не з'явився на модульну контрольну роботу, або ж його модульна оцінка складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний скласти (перескласти) модуль до початку підсумкового контролю у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Екзаменаційна методика оцінювання. До складання екзамену допускаються здобувачі вищої освіти, які мають підсумковий доекзаменаційний рейтинговий бал не менше 35.

Здобувач вищої освіти, доекзаменаційний рейтинговий бал якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити його до початку екзамену під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. В протилежному випадку, здобувач не допускається до екзамену, і у нього виникає академічна заборгованість.

Екзамен з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не складати, якщо він успішно пройшов усі модульні контролю та його влаштовує підсумкова доекзаменаційна рейтингова оцінка за навчальний рік. Здобувачі вищої освіти, рейтинговий бал яких становить від 35 до 59, екзамен складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на екзамені рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання екзамену оцінка не може бути менша за доекзаменаційний рейтинговий бал.

Екзамен проводиться в усній формі. Екзаменаційний білет складається з трьох теоретичних питань. Оцінювання результатів навчання на екзамені здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за екзамен вноситься у відомість обліку успішності.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Знання здобувачів вищої освіти з дисципліни оцінюється за такими критеріями:

оцінку **«відмінно» (90-100 балів, А)** заслуговує здобувач освіти, який: всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи;

оцінку **«добре» (82-89 балів, В)** – заслуговує здобувач освіти, який: повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку **«добре» (74-81 бал, С)** заслуговує здобувач освіти, який: в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку **«задовільно» (64-73 бали, D)** – заслуговує здобувач освіти, який: знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

оцінку **«задовільно» (60-63 бали, E)** – заслуговує здобувач освіти, який: володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

оцінка **«незадовільно» (35-59 балів, FX)** – виставляється здобувач освіти, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

оцінка **«незадовільно» (35 балів, F)** – виставляється здобувач освіти, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

До модульної контрольної роботи допускаються всі здобувачі освіти, а до підсумкового семестрового контролю з навчальної дисципліни – здобувачі освіти, які отримали не менше 35 балів (враховуються як результати модульної контрольної роботи та поточного контролю під час семінарської та самостійної роботи здобувач освіти).

До підсумкового (семестрового) контролю з навчальної дисципліни не допускаються здобувачі освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить менше 35 балів. Здобувач освіти, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (менше 34 балів), повинен до проведення підсумкового (семестрового) контролю покращити цю оцінку. Без такого покращання він до підсумкового (семестрового) контролю не допускається.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1 Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Поняття держави і права як науки

Поняття науки теорії держави і права. Функції ТДП як наукової теорії. Становлення, розвиток і сучасний стан науки ТДП.

Загальні закономірності виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ як предмет теорії держави і права. Динаміка предмету теорії держави і права в умовах незалежної України.

Методологічні основи наукового розуміння держави і права. Філософські основи теорії держави і права як загальні методи. Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, абстрагування, аналогія, моделювання, структурно функціональний і системний підходи тощо.). Спеціально-наукові методи (конкретно соціологічний, статистичний, історичний тощо). Спеціально-юридичні способи пізнання державно-правових явищ (порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод, формально-юридичний метод тощо.).

Співвідношення теорії держави і права з гуманітарними науками, які вивчають державу і право. Теорія держави і права в системі юридичних наук.

Категорії і поняття теорії держави і права, їх значення для підготовки спеціалістів в галузі юриспруденції. Теорія держави і права як навчальна дисципліна, її структура, основні завдання.

Тема 2. Праворозуміння

Поняття та рівні праворозуміння. Ознаки поняття праворозуміння. Теоретичне праворозуміння. Практичне праворозуміння. Розмежування понять "праворозуміння" та "розуміння права". Рівні праворозуміння. Суб'єкти та об'єкти праворозуміння. Функції праворозуміння: світоглядна, евристична, аксіологічна прогностична.

Типи праворозуміння: загальна характеристика. Поняття та критерії типу праворозуміння. Природно-правовий тип праворозуміння. Основні позиції природно правового типу праворозуміння. Переваги природно-правового типу праворозуміння. Недоліки природно-правового типу праворозуміння,

Позитивістський тип праворозуміння. Основні позиції позитивістського типу праворозуміння. Переваги та недоліки правового позитивізму

Історичний тип праворозуміння. Психологічний тип праворозуміння. Соціологічний тип праворозуміння. Інтегративний тип праворозуміння. Переваги інтегративної концепції права.

Тема 3. Поняття та основні характеристики права

Плюралізм у визначенні поняття права. Поняття і визначення права. Методологічні підходи до аналізу природи права. Сутність права. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.

Ознаки права. Нормативність, загальнообов'язковість, формальна визначеність, системність права. Юридичні колізії та інші правові деструкції. Поняття принципів права. Види принципів права: загальноправові, міжгалузеві, галузеві. Справедливість, рівність і свобода як головні принципи права.

Соціальне призначення права. Функції права: поняття і види. Загально-соціальні та спеціально-юридичні функції права.

Тема 4. Права людини.

Поняття прав людини. Покоління прав людини. Людська гідність як "ядро" прав людини. Критерії класифікації прав людини. Права основні характеристики. Поняття "обмежень у здійсненні прав людини». Методи

Юридичні обов'язки особи. Законний інтерес.

Міжнародно-правові стандарти і механізми захисту прав людини. Система ООН і Міжнародний бiль про права людини.

Наднаціональні механізми захисту прав людини: ЄКПЛ, ЄСПЛ. Приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції з прав людини.

Національний механізм захисту прав людини: нормативні та інституційні засоби.

Тема 5. Право в системі соціального регулювання

Поняття та ознаки соціальних норм. Система регулювання в суспільстві: індивідуальний і нормативний рівень. Індивідуальне регулювання.

Соціальні і технічні норми, їх поняття, особливості і взаємозв'язок. Техніко юридичні норми. Їх роль і місце в правовому регулюванні.

Поняття моралі. Співвідношення права і моралі: єдність, відмінність, взаємодія. Протиріччя між правом і мораллю і шляхи їх подолання. Роль права в розвитку і зміцненні моральних основ суспільства. Значення моралі у підвищенні правової культури і формуванні поваги до права.

Право і релігійні норми. Право і звичаї. Право і корпоративні норми. Розмежування правових і корпоративних норм.

Змістовий модуль 2.

Тема 6. Правове регулювання суспільних відносин.

Поняття правового регулювання суспільних відносин і його види. Широке та вузьке розуміння правового регулювання. Ознаки правового регулювання. Правовий вплив, напрямки правового впливу. Класифікація правового регулювання.

Способи, методи та типи правового регулювання. Поняття дозволу як способу правового регулювання. Сутність юридичного зобов'язання. Співвідношення дозволів і заборон. Типи правового регулювання загально-дозвільний, спеціально-дозвільний. Методи правового регулювання. Імперативний метод правового регулювання. Диспозитивний метод правового регулювання.

Механізм правового регулювання і його стадії. Ознаки механізму правового регулювання. Стадії механізму правового регулювання

Тема 7. Джерела права

Поняття форми (джерела) права. Співвідношення понять «форма» і «джерело» права. Класифікація джерел права: нормативний акт, правовий звичай, юридичний прецедент, нормативний договір. Ознаки нормативно-правового договору.

Основні форми права в Україні. Закони України. Нормативні акти України, які мають силу законів. Правова природа актів Президента України і актів Кабінету Міністрів України. Акти міністерств і відомств. Акти органів місцевого самоврядування. Локальні правові акти.

Міжнародний договір як джерело права в Україні. Судова практика як джерело права в Україні: проблемні питання. Судова практика Європейського Суду з прав людини. Правові позиції Конституційного суду України.

Правова доктрина. Ознаки правової доктрини. Структурні елементи (рівні) правової доктрини.

Тема 8. Нормативно-правовий акт

Поняття нормативно-правових актів і їх класифікація. Критерії, які відрізняють нормативно-правовий акт від інших правових актів. Юридична сила нормативно правового акту. Класифікація нормативно-правових актів.

Закон – ознаки і види. Класифікація законів

Підзаконні нормативно-правові акти і їх класифікація. Загальні та спеціальні ознаки підзаконних актів.

Дія нормативних актів в часі, просторі і за колом осіб. Момент набуття нормативним актом чинності; напрям темпоральної дії нормативного акта; момент зупинення дії нормативного акта; момент припинення дії нормативного акта.

Тема 9. Норма права.

Поняття норми права. Ознаки правової норми, які відрізняють її від інших різновидів соціальних норм та індивідуальних правових приписів. Загальнообов'язковість, формальна визначеність, зв'язок із державою.

Логічна структура норми права. Проблема елементного складу структури правової норми (два, три і чотири елементи). Загальна характеристика гіпотези, диспозиції, санкції. Чинність правової норми в часі, просторі і за колом осіб.

Норми права і статті нормативного акту: їх співвідношення. Способи викладення правових норм в статтях нормативних актів.

Види правових норм. Підстави, за якими норми права поділяються на види. Спеціалізовані норми права.

Тема 10. Система права.

Поняття системи права, її відмінність від правової системи. Предмет і метод правового регулювання як підстави виокремлення галузей в системі права. Основні елементи системи права. Поняття галузі права. Загальна характеристика галузей права. Шляхи формування галузі права. Основні матеріальні галузі сучасного права України. Інститут права: поняття і види. Класифікація інститутів права. Міжгалузевий і галузевий інститут права.

Загальна характеристика галузей права. Основні процесуальні галузі права Приватне і публічне право. Матеріальне і процесуальне право. Юридична процедура. Еволюція системи права України в період її незалежності.

Законодавство та його система. Характерні ознаки системи законодавства. Структура системи законодавства.

Тема 11. Правовідносини.

Поняття правовідносин. Правовідносини як особливий різновид суспільних відносин. Ознаки і види правових відносин.

Передумови виникнення правовідносин. Поняття складу правовідносин: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивні права і юридичні обов'язки.

Суб'єкти права: поняття і види. Правосуб'єктність. Правоздатність і дієздатність. Обмеження дієздатності. Індивідуальні і колективні суб'єкти. Фізичні і юридичні особи. Держава як суб'єкт права.

Об'єкти правовідносин: поняття і види. Особливості основних об'єктів у різноманітних видах правовідносин.

Фактичний і юридичний зміст правовідносин. Поняття, структура і види суб'єктивних прав і обов'язків.

Юридичні факти: поняття і класифікація. Юридичний факт як підстава виникнення, зміни і припинення правовідносин. Прості і складні юридичні факти. Фактичний склад. Презумпції в праві. Юридичні фікції.

Змістовий модуль 3

Тема 12. Правотворчість.

Історична генеза нормотворчої діяльності держав. Природа нормотворчої діяльності сучасної держави. Основні етапи розвитку нормотворчої діяльності держави. Природа нормотворчої діяльності Української держави. Співвідношення понять «правотворчості та правоутворення», «нормотворчості та нормоутворення», «законотворчості та законотворення». Критерії класифікації нормотворчості. Функції нормотворчості. Система принципів нормотворчої діяльності. Конституційні основи регулювання нормотворчої діяльності органів державної влади.

Законодавчий процес в Україні. Широке та вузьке розуміння законодавчого процесу. Суб'єкти законотворчого процесу. Законодавча ініціатива. Стадії законодавчого процесу. Розгляд і обговорення законопроектів. Введення в дію: контрасигнація; промульгація; офіційного оприлюднення.

Тема 13. Юридична техніка.

Юридична техніка як синтез теоретичних і прикладних знань. Співвідношення юридичної техніки як галузі наукових знань з іншими правовими та неправовими науками.

Історія розвитку юридичної техніки: зарубіжний історико-правовий досвід становлення юридичної техніки та історико-правовий аналіз зародження і розвитку юридичної техніки в Україні.

Особливості юридичної техніки в різних правових системах сучасності. Поняття та ознаки юридичної техніки. Структура юридичної техніки. Співвідношення понять юридична техніка, юридична тактика і юридична технологія. Види юридичної техніки.

Співвідношення нормотворчої, правотворчої, законодавчої та юридичної техніки. Тенденції розвитку юридичної техніки в Україні.

Тема 14. Реалізація норм права

Поняття реалізації права. Характерні риси форм і способів реалізації права. Дотримання, виконання і використання як безпосередні форми реалізації права. Застосування правових норм як особлива форма реалізації права. Необхідність правозастосування. Стадії процесу застосування норм права. Аналіз фактичних обставин справи (докази і правила доказування, правові презумпції). Правова кваліфікація (обрання норми права, її перевірка та «прив'язка» до життєвого випадку). Прийняття рішення компетентним органом влади.

Акти застосування права: поняття, особливості, види. Відмінність правозастосовних актів від нормативних. Ефективність правозастосовного акту. Механізм правозастосування.

Поняття «прогалин у законодавстві» і способи їх усунення. Застосування права в разі «прогалин у законодавстві». Аналогія закону і аналогія права. Правила застосування права «за аналогією».

Тема 15. Тлумачення норм права

Поняття реалізації права. Характерні риси форм і способів реалізації права. Дотримання, виконання і використання як безпосередні форми реалізації права.

Застосування правових норм як особлива форма реалізації права. Необхідність правозастосування. Стадії процесу застосування норм права. Аналіз фактичних обставин справи (докази і правила доказування, правові презумпції). Правова кваліфікація (обрання норми права, її перевірка та «прив'язка» до життєвого випадку). Прийняття рішення компетентним органом влади.

Акти застосування права: поняття, особливості, види. Відмінність правозастосовних актів від нормативних. Ефективність правозастосовного акту. Механізм правозастосування.

Поняття «прогалин у законодавстві» і способи їх усунення. Застосування права в разі «прогалин у законодавстві». Аналогія закону і аналогія права. Правила застосування права «за аналогією».

Тема 16. Юридично значуща поведінка.

Правова поведінка: поняття. Поняття правомірної поведінки. Структура правомірної поведінки: суб'єкти, об'єкти, об'єктивна і суб'єктивна сторони.

Правопорушення: поняття і основні ознаки (протиправність, винність, суспільна шкідливість чи небезпечність, караність діяння). Об'єктивно неправомірна поведінка. Склад правопорушення: поняття і прояви в різних видах правопорушення. Суб'єкт правопорушення: поняття і ознаки. Загальні і спеціальні ознаки суб'єкта правопорушення. Об'єкт правопорушення. Людина, її права і свободи як об'єкт правопорушення.

Суб'єктивна сторона правопорушення (вина, її форми, мотив, мета, емоційний стан). Об'єктивна сторона правопорушення (діяння, його наслідки, причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками, час, місце, спосіб вчинення діяння).

Види правопорушень. Злочини і проступки. Критерії розподілу правопорушень за

видами. Соціальне підґрунтя і причини правопорушень. Превенція протиправної поведінки.

Тема 17. Юридична відповідальність.

Юридична відповідальність: поняття, ознаки, види. Двоаспектне розуміння юридичної відповідальності. Відповідальність за національним і міжнародним правом. Підстави юридичної відповідальності. Цілі юридичної відповідальності. Мета і функції юридичної відповідальності.

Види юридичної відповідальності. Ознаки конституційної, адміністративної, цивільної, кримінальної, дисциплінарної відповідальності. Позитивна і негативна юридична відповідальність. Принципи юридичної відповідальності.

Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Підстави звільнення від юридичної відповідальності.

Змістовий модуль 4

Тема 18. Держава як правова форма організації суспільства

Поняття сучасної держави та її характеристики. Підходи в розумінні держави. Територія держави. Складові території держави. Населення і громадянство. Економічна і фінансова системи держави. Командна і ринкова економіка.

Поняття публічної влади. Державна влада як особливий різновид публічної влади. Форми і способи її здійснення. Суверенітет державної влади. Народний суверенітет. Демократія безпосередня і представницька.

Функції держави: поняття, значення і об'єктивний характер. Ознаки функцій держави. Співвідношення функцій держави з цілями, задачами і принципами держави. Функції держави і функції окремих її органів. Класифікація функцій держави: постійні та тимчасові, внутрішні та зовнішні, основні та неосновні.

Поняття механізму держави. Ознаки і структура механізму держави. Його роль у здійсненні функцій і задач держави. Співвідношення механізму держави і її апарату. Структура державного апарату.

Тема 19. Правові форми організації сучасного правопорядку.

Правопорядок: поняття та основні детермінанти. Правопорядок як категорія теорії права. Концепція правопорядку Г.Кельзена. Фактори, що впливають на правопорядок сучасної держави.

Форми державного правління: поняття і види. Загальна характеристика монархій і республік. Поняття монархії. Абсолютна монархія. Конституційна монархія. Поняття республіки. Президентська республіка. Змішана (напівпрезидентська) республіка. Парламентська республіка. Радянська республіка. Нетипові форми правління. Форма державного правління України та її розвиток у сучасних умовах.

Форми державного устрою: поняття і види. Унітарна держава. Федеративна держава. Конфедерація. Особливості державного устрою в Україні.

Державний режим: поняття і основні види. Критерії державного режиму. Демократичні та антидемократичні режими. Демократичний режим: основні ознаки. Сучасні теорії демократії.

Тоталітарний режим: основні ознаки. Сучасні тоталітарні режими. Авторитарний режим. Особливості державного режиму сучасної України.

Тема 20. Правова система.

Правова система суспільства: поняття і структура. Підходи до визначення сутності і структури національної правової системи. Відмінність поняття правової системи від понять «правове життя» і «правова реальність».

Критерії класифікації національних правових систем. Характеристика основних правових сімей народів світу (типів правових систем).

Романо-германська правова система: генезис і загальна характеристика. Право Європейського Союзу. Поняття і джерела європейського права.

Англосаксонська правова система: генезис і особливості. Джерела англійського

права, особливості їхньої систематизації. Американська правова система: генезис і базові принципи.

Традиційні і релігійні правової системи. Єврейське право. Мусульманське право. Соціалістична правова система.

Тема 21. Правова держава. Верховенство права

Концепція правової держави (німецька традиція правової держави). Класична (німецька) концепція правової держави.

Правова держава: поняття та основні характеристики. Умови функціонування правової держави Ознаки правової держави (соціально-змістовні, формальні). Моделі правової держави. Ліберальна і соціальна правова держава. Демократична правова держава. Незалежність судових органів: основні принципи. Проблеми становлення правової держави в Україні.

Поняття верховенства права. Верховенство права як ідея. Верховенство права як доктрина. Концепція «верховенства права» Алберта Дайсі та Фрідріха Августа фон Гаска Верховенство права як принцип. Основні характеристики принципу верховенства права. Підходи до сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права. Основні напрями забезпечення верховенства права в Україні.

Елементи верховенства права. Законність. Юридична визначеність. Заборона свавілля. Доступ до правосуддя. Заборона дискримінації та рівність перед законом. Дотримання прав людини. Верховенство Конституції. Принцип пропорційності.

Тема 22. Правосвідомість. Правова культура

Правосвідомість: поняття, основні підходи. Місце і роль правосвідомості в системі форм суспільної свідомості.

Структура правосвідомості. Правова психологія і правова ідеологія. Види та рівні правосвідомості: індивідуальна, групова, масова, повсякденна, професійна, наукова. Функції правосвідомості в правотворчому і правореалізаційному процесах.

Правова культура: поняття, ознаки і функції. Структура правової культури суспільства і окремої особи. Рівень розвитку правосвідомості суспільства: основні показники. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм. Поняття, форми і методи правового виховання.

6.2. Структура навчальної дисципліни

	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1. Поняття теорії держави і права як науки	16	4	4	8
2. Праворозуміння	16	4	4	8
3. Поняття та основні характеристики права	16	4	4	8
4. Права людини	16	4	4	8
5. Право в системі соціального регулювання	16	4	4	8
Разом за змістовим модулем 1	80	20	20	40
6. Правове регулювання суспільних відносин	16	4	2	8
7. Джерела права	20	4	2	8

8. Нормативно правовий акт	16	4	2	6
9. Норма права	16	4	2	6
10. Система права та система законодавства	16	6	2	6
11. Правовідносини	16	6	4	6
12. Правотворчіть	10	2	2	5
13. Юридична техніка	10	2	2	5
Разом за змістовим модулем 2	100	32	18	50
Разом за 1 семестр	180	52	38	90
14. Реалізація норм права	16	4	4	8
15. Тлумачення норм права	16	4	4	8
16. Юридично значуща поведінка	20	6	4	10
17. Юридична відповідальність	20	6	4	10
Разом за змістовим модулем 3	72	20	16	36
18. Держава як правова форма організації суспільства	16	4	4	8
19. Правові форми організації сучасного правопорядку	18	6	4	8
20. Правова система	16	4	4	8
21. Правова держава. Верховенство права	14	4	2	8
22. Правосвідомість. Правова культура	14	4	2	8
Разом за змістовим модулем 4	78	22	16	40
Разом за 2 семестр	150	42	32	76
Всього	330	94	70	166

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття теорії держави і права як науки	4
2.	Праворозуміння	4
3.	Поняття та основні характеристики права	4
4.	Права людини	4
5.	Право в системі соціального регулювання	4
6.	Правове регулювання суспільних відносин	2
7.	Джерела права	2

8.	Нормативно правовий акт	2
9.	Норма права	2
10.	Система права та система законодавства	2
11.	Правовідносини	4
12.	Нормотворення	2
13.	Юридична техніка	2
14.	Реалізація норм права	4
15.	Тлумачення норм права	4
16.	Юридично значуща поведінка	4
17.	Юридична відповідальність	4
18.	Держава як правова форма організації суспільства	4
19.	Правові форми організації сучасного правопорядку	4
20.	Правова система	4
21.	Правова держава. Верховенство права	2
22.	Правосвідомість. Правова культура	2
Разом		70

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття теорії держави і права як науки	8
2.	Праворозуміння	8
3.	Поняття та основні характеристики права	8
4.	Права людини	8
5.	Право в системі соціального регулювання	8
6.	Правове регулювання суспільних відносин	8
7.	Джерела права	8
8.	Нормативно правовий акт	6
9.	Норма права	6
10.	Система права	6
11.	Правовідносини	6
12.	Правотворчість	5
13.	Юридична техніка	5
14.	Реалізація норм права	8
15.	Тлумачення норм права	8
16.	Юридично значуща поведінка	10
17.	Юридична відповідальність	10
18.	Держава як правова форма організації суспільства	8
19.	Правові форми організації сучасного правопорядку	8
20.	Правова система	8
21.	Правова держава. Верховенство права	8
22.	Правосвідомість. Правова культура	8
Разом		166

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби – персональні комп'ютери, мультимедійний проектор.

Програмне забезпечення – пакет Microsoft Office, сайт електронного навчання ДВНЗ «УжНУ», платформа «MOODLE», додаток GOOGLE MEET, корпоративна електронна адреса на домені UZHNU.EDU.UA.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Бариська, Я. О., Погорелова З. О., Попович Т. П. Загальна теорія права і держави: навч. посіб. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2022. 552 с.
2. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
3. Загальна теорія права. Нормативний курс: підруч. Для студ.-юристів / Кол. Авт.; за ред. Доктора юрид. Наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021, 596 с.
4. Машкова А.Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
5. Пендюра М.М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій. Київ: БЦ, 2023. 468 с.

Допоміжна література:

1. Богів Я.С. Правосвідомість як основа побудови правової держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Випуск 33. С.196-202.
2. Гавриленко К. Особливості формування національного публічно-управлінського механізму забезпечення правопорядку в сучасних умовах. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. №4. 2023. С.19-24.
3. Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І. Правосвідомість як предмет теоретико-правового, соціально-філософського і психологічного аналізу. *Правничий часопис Донецького національного університету*. 2023. № 1. Том 2. С.4-17.
4. Зубкова Л.А. Доктринальне розуміння внутрішніх функцій держави в контексті забезпечення національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2023. С.466-469.
5. Жорнокуй В.Г. Юридична відповідальність: сім доктринальних підходів до розуміння сутності. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 90-100.
6. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як науково-практичному комплексі. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25). С. 9-17. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/download/1541/1533>
7. Кравцова З.С. Співвідношення понять «механізм держави» та «механізм здійснення державної влади». *Юридичний науковий електронний журнал*. №10. 2022. С.91-94.
8. Кудрявцева О.М. Держава як особливий суб'єкт конституційно-правової відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №5. 2023. С.147-151.
9. Назаренко О., Харченко Н. Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). М.130-140.
10. Наливайко О. І. Вплив трансформації правової системи України на розвиток теорії держави і права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 36-41. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/312900/303940>

11. Нормотворча діяльність : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. В. В. Шишка. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 400 с.
12. Пікуля Т. О., Харковець А. В. Еврастичний потенціал інтегрованого праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів. Вчені записки ТНУ імені В.І.
13. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. Том 35 (74) № 1. С. 1-5. URL: https://juris.vernadskeyournals.in.ua/journals/2024/1_2024/1_2024.pdf#page=9
14. Романова А.С. Поведінка людини: філософсько-правовий дискурс. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С.763-766.
15. Цуркан-Сайфуліна Ю.В. Форма правління: теоретичні моделі та їх історична реалізація в Україні та світі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. Випуск 6. 2024. С.5-8.
16. Щербай І. Поняття та сутність прав людини. *Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльно правознавство"*. 2023. С.636-640.
17. Шульга А.М. Правозначуща поведінка як вид соціальної поведінки особи. *Forum Prava*. 2023. 75(2). С. 19-31

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 16 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Інформаційні ресурси:

1. <http://www.nbuv.gov.ua> –Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
2. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> - каталог національних бібліотек та інформаційних центрів України
3. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libweb.html>- каталог національних бібліотек країн світу
4. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/books.html>- каталог електронних бібліотек України
5. <http://www.friends-forum.com/forum/printthread.php?t=5838&pp=30> - енциклопедії та словники